

KRITIIKIN UUTISET

Kritikernytt

SUOMEN ARVOSTELIJAIN LIITTO RY

Finlands kritikerförbund rf | The Finnish Critics' Association

TAITEEN TEHTÄVÄ

TEEMU MÄKI

ESSEITÄ

into

Taideteos on tuhoutuvaa maailmaa korjaava kone

15.12.2017 TEKSTI: ALEKSIS SALUSJÄRVI

KRITIIKIT

Teemu Mäki
Taiteen tehtävä
Esseitä
Into 2017
430 s.

40 vuoden kuluttua maailman merissä on enemmän muovia kuin kaloja. Ihmisistä tulee pääomalle turhia. Olemme matkalla pimeyteen, ja taide on harvoja soihtujamme.

Teemu Mäen *Taiteen tehtävä* pyrkii antamaan vastauksen, mistä taiteen tekemisessä ja kokemisessa on kyse. Teos on puolentuhannen sivun mittaluokaltaan varsin perusteellinen selvitys Mäen esteettiseen ajatteluun, joka vuosien saatossa näyttää aina vain tarkentuneen. Estetiikan oppikirjana tätä teosta ei kuitenkaan kannata lukea, ennemmin se antaa vastauksen siihen, miten Mäki ajattelee taidetta ja mitä hän itse pyrkii sillä tekemään. Taiteen tehtävistä piirtyy hänen kynällään liian kapea sektori tyhjentämään estetiikan pajatsoa edes osittain, minkä hän itsekin myöntää. Tekstin tarkoitus on antaa avaimia ja inspiraatiota erityisesti yhteiskunnallisesti virittyneeseen taiteeseen.

Taiteen määrittely on Mäen mukaan turhaa, sillä taide on aina sopimuksenvarainen asia. Taide on ennemmin tavassa havaita kuin teoksessa. Niin ikään teoksen tekijä ei ole kiinnostava taidetta koettaessa. Mäki julistaa bartheslaista tekijän kuolemaa keskittyen aina teokseen ja sen synnyttämiin sisältöihin. Teoksen intentiot eivät useinkaan noudata tekijän intentioita.

Kysymyksen ”mikä on taidetta” sijaan Mäki pohtii hyvän taiteen kriteerejä. *Taiteen tehtävä* avaa siten ison pakin työkaluja taiteen

arvottamiseen ja tarkastelemiseen. Perustehtäviä on Mäen mukaan neljä: nautinto, keskustelu, viisauden tavoittelu ja tunne-elämän kehittäminen. Tärkeintä on taiteen synnyttämä viisaus, mikä ei ole sama asia kuin asioiden tietäminen. Mäki avaa kiinnostavasti viisauden käsitettä ja liittää sen osaksi kokonaisvaltaista omaksumista. Humeren giljotiini lähtökohtanaan hän kylvää relativismin siemeniä, joista taide kasvattaa teoksensa siksi metsäksi, joka edustaa käsityksiämme maailmasta.

Tieto ei ole verbaalista, eikä tyhjene sanoihin, ja taide on Mäen mukaan kokonaisvaltaisin tapa käsitellä kaikkia niitä asioita, jotka muodostavat käsityksemme maailmasta. Taide muovaa maailmankatsomustamme kaikilla keinoilla ja aisteilla. Taiteen tehtävä on siten todellisuuden tutkiminen, ja taiteen kokemisessa teoksen tulkinta muodostaa apparaatit tutkimusten tuloksiin perehtymisessä.

Mäen jaottelu antaa lukuisia mielekkäitä tapoja tarkastella taidetta. Hänen perusteelliset ja havainnolliset teosanalyysinsä osoittavat niiden tehon ja laajentavat perinteistä käsitystä taiteesta artefaktina. 2000-luvun myötä kuvataiteella on yhä selvemmin tapahtuman tai prosessin luonne, ja tämän estetiikassa tapahtuneen muutoksen selventämisessä *Taiteen tehtävä* onnistuu mainiosti. Otollisin lukutapa kirjalle lieneekin selitysteos nykytaiteen ilmiöistä, erityisesti osallistavasta taiteesta.

"Mäki julistaa taiteen olevan pelkkä kone. Kuollut laite, jonka prosessi on niellä merkityksiä ja tuottaa uusia."

Suomen huonoin pappi

Paras taide on Mäen mukaan kokonaisvaltaista ja auttaa hyvän elämän tavoittelussa, joskin kriteerit hyvälle elämälle pysyvät avoimina. Taiteen perustehtävä liittyy siten elämän tarkoitukseen; lyhyesti Mäen taidefilosofian voi tiivistää siten, että taide kysyy tai antaa vastuksen elämän tarkoitukseen, joka tietysti ei ole

universaali, vaan partikulaarinen asia, ihmisestä ja ajasta riippuvainen.

Taiteen keskeinen merkitys on yhteiskunnallinen, mikä on Mäen paradoksi. Taiteen tulisi ottaa kantaa ja auttaa muuttamaan maailmaa, mutta tätä muutosta on vaikea havaita. Kun katsoo ajassa taaksepäin, vanhimmat ihmisen tekemät säilyneet esineet ovat työkaluja ja taideteoksia. **Andrei Tarkovski** onkin todennut, että jos ihminen kykenisi oppimaan taiteesta, meistä olisi kauan sitten tullut enkeleitä. Mäki ei kuitenkaan lannistu tälle historialliselle riitasoinnulle. Hänen maailmassaan taide synnyttää todellisuutensa joka päivä uudelleen.

Taiteen tehtävän Teemu Mäki näkee hyvin pitkälti hänen oman taiteensa näköisenä. Hän julistautuu ”relativistiseksi perspektivistiksi”, mikä taiteen suhteen tarkoittaa karrikoidusti suurin piirtein sitä, että paras argumentti voittakoon. Tämä näkyy niin maailmankuvien kirjossa kuin taiteen tulkinnassa. Taiteen kyky puhutella Mäkeä on vahvasti kytköksissä tapoihin tarkastella taidetta. Ja koska taide on aina esillä ollessaan jollain lailla yhteisöllistä tai sosiaalista yleisöä varten, siitä tulee toivottoman selityskeskeistä. Kun relativistilla ei ole mitään pohjaa, jolle käsityksensä rakentaa, hänen aikansa kuluu selitysten ja määritelmien synnyttämiseen. Mäen loogisessa ja ratkaisukeskeisessä estetiikassa suurin aika näyttää kuluvan niiden instrumentaalisten arvojen kartoittamiseen, joita kukin taideteos omalla tavallaan ilmentää. Mäki julistaakin taiteen olevan pelkkä kone. Kuollut laite, jonka prosessi on niellä merkityksiä ja tuottaa uusia.

"Kun taiteelle ei anneta mahdollisuutta olla oma todellisuutensa, siitä tulee orgaanisen sijaan mekaanista."

Taide on tulkitsemista varten olemassa, mutta toisin kuin **August Strindbergin** aikana tulkinta ei ole symbolikielen lukemista, vaan osallistumista teokseen. Tätä *Taiteen tehtävä* havainnollistaa lukuisin tavoin. Kirjan sävy on siksi hyvin opettava, jopa koulumestarimainen, vaikka se on kirjoitettu juttelemaan ja itseään

kyseenalaistavaankin sävyyn. Mäki tietää ihan liikaa asioita ehdottaakseen tapojaan havaita taidetta aukottomiksi. Hän pyrkiikin muodostamaan taiteesta kokonaisuuden, jossa hänen omat tapansa lähestyä teosta ovat kaikkein laajimmat. Esimerkiksi ideologiset taidekäsitykset antavat Mäen mukaan taiteelle kapeamman tehtävän. Hänen maailmansa on validi niin kauan, kun ontologisia kysymyksiä ei lähestytä ja ihmiskuva säilyy ylipäättään homogeenisenä siltä osin, että me kaikki jaamme saman yksiulotteisen todellisuuden ja sen reunaehdot.

Teemu Mäkeä voisi kutsua taidekäsityksessään antimystikoksi. Samalla on helppo nähdä, että hänestä tulisi luultavasti Suomen huonoin pappi. Hänen taidekäsityksensä on kuin täydellisesti varustettu työpaja, jossa on pelkkiä metallityökaluja. Ei ole ongelmaa, jota hän ei ratkaise, niin kauan kuin hän itse saa määritellä miten ongelma muodostetaan.

Tästä saa hyvän käsityksen katarsiksen käsitteen myötä. Taiteen tehtävissä katarsis on Mäen mukaan keskeinen asia. Hän tarkoittaa katarsiksella kokonaisvaltaista avautumista, ikään kuin uuden tason ymmärrystä. Eskapistisen taiteen katarsista hän kutsuu junttikatarsikseksi, joka vertautuu benji-hyppyyn.

Suuren teemumäkimäisen helpotuksen sijaan katarsista voi ajatella myös totuuden läsnäolona, katarsis on tässä lähtökohdassaan paljon oivallusta laajempi asia. Katarsis on se hetki, kun Jeesus saa keihään sydämeensä ja lakkaa kitumasta. Katarsis on tietoisuuden palaamista ajalliseen olemassaoloon. Se on hetki, jolloin kaikki on ohi ja voimme viimein alkaa surra.

Katarsiksen ja ikuisuuden rajojen kytkeytyminen toisiinsa ei kuitenkaan läpäise Mäen ajattelua. Hän tarkastelee tuota käsitettä vain yhtenä niistä instrumenteista, joilla analyysiä kunkin taideteoksen tehokkuudesta voidaan havainnollistaa; hänelle katarsis on ajatteluorgasmi. Kun ontologinen pohja on poissa ja olemme relativistisen spekulatiion kentällä, kaikelle löytyy vain suhteellinen merkitys. Siksi taidekin on vain suhteellisen olennainen asia. Olemassaolomme on tärkeää vain suhteessa johonkin ja tekemme samalla lailla arvokkaita vain suhteellisessa mielessä.

"Loogisesti, vain tätä yhteiskuntaamme ajatellen, meidän olisi parempi kuolla."

Parasta olisi, että taiteella ei olisi mitään tehtävää

Mäki onnistuu selittämään ja analysoimaan taiteen mekanismeja täsmällisesti, mutta hänen ihmiskuvansa jää kapeaksi. Kun taiteelle ei anneta mahdollisuutta olla oma todellisuutensa, siitä tulee orgaanisen sijaan mekaanista. Jos taiteen tehtäväksi annetaan vain yhteiskunnallinen kehys, menetän elämänhaluani. En koe mahtuvani siihen kokonaisuuteen, joksi taide hahmotetaan.

Vaikkapa **Søren Kierkegaardin**, **Martin Buberin** tai Tarkovskin estetiikkaa koskevia käsityksiä vasten Teemu Mäen ajatus taiteen tehtävästä näyttäytyy vahvasti aikalaisajatteluna. Perustavana erona on edellä mainittujen ajattelijoiden ontologinen perusta. Heille taide on eksistentiaalinen laajentuma sille kuristavalle mahdottomuudelle, jonka tämä maailma antaa elämäksemme. Loogisesti, vain tätä yhteiskuntaamme ajatellen, meidän olisi parempi kuolla. Loogisesti ajatellen on vaikeaa löytää niitä voimia, joita eläminen vaatii, kun alati näemme miten kohtuuton tämä maailma on ja miten ansaitsematta se seppelöi suurimmat rikollisensa. Taiteella voi tässä leikissä olla tärkeitäkin tehtäviä, mutta parasta olisi, että niin ei olisi.

Tämä on minulle henkilökohtainen asia. Mietin melkein joka aamu, miksi elän. Yritän löytää vastausta nousta sängystä ja elää tätä elämää. Olen kuin itsemurhahyppääjä talon katolla epätoivoisena etsimässä syytä olla syöksymättä alas. En ole tähän ikään mennessä saanut lohtua uskonnosta, en pysty puhumaan Jumalalle, en ole saanut lohtua rahasta enkä menestyksestä elämässäni. Ne eivät ole riittäviä syytä. Pelkään joka päivä pystynkö suoriutumaan niistä tehtävistä, joita olen ottanut tai joita ihmiset ovat minulle antaneet.

Esa Leskisen tavoin en näe taiteella mitään järkevää tehtävää. Sen sijaan se on antanut parhaat vastaukset näihin ongelmiini. Se on ainoa riittävän perustava hengellisen ponnistelun alue, joka on estänyt minua tappamasta itseäni. Se on pyhä. Se on jotain muuta

kuin yhteiskuntakritiikki tai sen yhteiskuntariippuvuuden tuote, joka pitää meidät lieassaan, sillä sen ulkopuolella on vain autiomaan pimeys ja yksinäisyys.

”Taideteos on taidekokemuksia synnyttävä kone eikä mitään muuta”, kirjoittaa Mäki (s. 307) pohtien taiteen tehoa. Kuinka suuri teho tällaisella koneella voi olla? Miten sen tehoa voi lisätä? Ja lopulta: jos löydämme keinot, kuinka tehokkaasti sillä voidaan muuttaa maailmaa?

Mäki ei näe suurta eroa taiteen ja politiikan välillä. Ne operoivat samalla yhteiskuntatantereella eri työkaluja käyttäen. Toinen puhuttelee massaa, toinen puhuttelee yksilöä. Kun riittävän monta selityskierrosta on käyty läpi, ihmiskunnasta tulee onnellisempi. Taiteen avulla voimme lisätä ihmiskunnan absoluuttisen onnen määrää.

Tämä ajatus on kaunis, ja Mäki puolustaa sitä uskottavasti. Hän on parhaimmillaan kannustaessaan lukijaansa osallistumaan, äänestämään ja käärimään hihansa. Olemaan passivoitumatta ja uhriutumatta. Ilmastonmuutos on mahdollisuus samalla kun se on uhka. Kaikesta voi löytää reitin parempaan maailmaan. Tätä *Taiteen tehtävää* ja tätä Teemu Mäkeä on vaikeaa olla ihailematta, samoin kun hänen jatkuvaa uuden omaksumisen ja luutumisen välttämisen perusperiaatettaan. Aina voi oppia paremmaksi, aina voi oivaltaa enemmän, ihmiselämä ei tule koskaan valmiiksi.

Tällaisena pragmaattisena taiteen tekijänä ja opettajana Mäki on tärkeä, ja hänen tekstejään toivoisi etenkin nuorten aikuisten lukevan. Ne estävät voimattomuuden tunnetta ja systeemin rattaiden uhriksi jauhautumista.

Kirjoittaja on kuvataide- ja kirjallisuuskritikko.

YHTEYSTIEDOT

Suomen arvostelijain liitto ry | Bulevardi 5 A 7e

00120 Helsinki, puh. 041 506 5594

Y-tunnus 0221151-4

info(at)sarv.fi Kritiikin Uutiset Kritikernytt

Päätoimittaja: kritiikin.uutiset(at)sarv.fi ISSN: 2489-3811